

WPROWADZENIE

W procesach transformacji gospodarki narodowej zmienia się rola poszczególnych sektorów gospodarczych. Ma to swój wyraz w zmianach ich potencjału oraz udziału w gospodarce, mierzonego najczęściej produktem krajowym brutto (PKB), wielkością zatrudnienia, wartością sprzedaży i innymi miernikami. Dotyczy to także sektora przemysłowego, który w wyniku przechodzenia do gospodarki postindustrialnej i informacyjnej zmniejsza swoje znaczenie na rzecz sektora usług.

W fazie industrialnej rozwoju cywilizacyjnego sektor przemysłu był traktowany jako podstawowy czynnik rozwoju gospodarczego, co najczęściej określano poprzez wielkość rynku pracy. Współcześnie, wraz z postępującą automatyzacją i mechanizacją produkcji, znacznie spada rola przemysłu w aktywizacji zasobów pracy, a jednocześnie następuje wzrost wartości produkcji. Wpływa na to rosnąca wydajność pracy oraz wdrażanie nowych, bardziej efektywnych technologii produkcji. Współcześnie nadal jednak wpływ przemysłu i usług na rozwój układów przestrzennych określa się poprzez poziom zatrudnienia, co jest szczególnie ważne z punktu widzenia aktywizacji zasobów pracy oraz ograniczania bezrobocia. Bierze się jednak pod uwagę także inne cechy określające wpływ przemysłu i usług na rozwój społeczno-gospodarczy, które odnoszą się do takich mierników, jak dochody budżetowe jednostek samorządu terytorialnego, dochody ludności z pracy w przemyśle i usługach, wielkość napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, wielkość inwestycji infrastrukturalnych związanych z przemysłem i inne. Zarysowane wyżej procesy w odmiennym stopniu wpływają na zachowania poszczególnych działów przemysłu w strukturach regionalnych różnych krajów.

Do nakreślonego kierunku badawczego nawiązują zawarte w niniejszym tomie prace, obejmujące wyniki badań związanych z rozwojem krajowych i regionalnych struktur przemysłowych. Tom otwiera praca poświęcona wpływowi przemysłu i usług na rozwój społeczno-gospodarczy układów przestrzennych (Z. Zioło). Przedstawia ona koncepcje teoretyczne dotyczące kierunku oddziaływania przemysłu i usług na różnej skali układy przestrzenne. Zaprezentowano w niej przykłady różnorodnego wpływu procesów industrializacji na przemianę przestrzenne tych układów.

Procesom transformacji gospodarczej towarzyszy zmiana udziału przemysłu i usług w strukturach zatrudnienia, co zostało zilustrowane badaniami empirycznymi i zaproponowanym modelem zmian zatrudnienia w Warszawie i powiatach otaczających (M. Markowska, A. Sokołowski). Na rozwój działalności przemysłowej znaczny wpływ wywiera wdrażanie nowych technologii, czego wyrazem jest regionalna aktywność patentowa państw OECD (M. Szajt). Struktury przestrzenne przemysłu zmieniają się w różnym stopniu, w zależności od etapu rozwoju społeczno-gospodarczego. Ma to odzwierciedlenie w przemianach sektora przemysłowego regionów Turcji (K. Temurçin, Y. Aldirmaz) oraz regionu Acry w Ghanie (K. Temurçin, I. Kervankiran, M.G. Dziwornu).

Współcześnie dominującą rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym odgrywa intensywnie rozwijający się przemysł samochodowy, co zilustrowano na przykładzie Meksyku (M. Wójtowicz). Ważną funkcję w procesie rozwoju badań naukowych oraz postępu technologicznego i innowacyjnego pełni przemysł zbrojeniowy (P.L. Wilczyński). Pochłania on znaczne nakłady finansowe przeznaczone na badania i rozwój w wiodących państwach, a przenoszenie doświadczeń technicznych do innych działów przemysłu podnosi ich nowoczesność. Znaczącą rolę w procesach rozwoju odgrywają również bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Związane są one ze strategicznymi celami korporacji międzynarodowych, które szukają dla siebie nowych miejsc lokalizacji w przestrzeni światowej. Nowe miejsca lokalizacji oddziałów znajdują one najczęściej w krajach o niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, dzięki czemu następuje podnoszenie konkurencyjności produktów w wyniku obniżenia kosztów. Zilustrowano to na przykładzie powiązań gospodarczych państw postradzieckich (J. Kaczmarek-Khubnaia).

Znaczące rozmiary nadwyżek budżetowych Chin wpływają na przejmowanie przez to państwo wielu nowoczesnych korporacji, mających najczęściej trudności w zakresie płynności finansowej (R. Koszek). Głównym celem tych działań jest wejście na rynki krajów Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych, które chronione są specjalnymi narzędziami protekcyjnymi, a także uzyskanie dostępu do zaawansowanych technologii produkcji, będących w posiadaniu przejmowanych firm.

We współczesnej strukturze przestrzennej kraju pojawiają się nowe rodzaje działalności, wykorzystujące niekonwencjonalne, odnawialne źródła energii, między innymi biomasę (K. Sala) oraz energię wiatru (P. Biniek). Nawiązują one do europejskich tendencji związanych z działaniami na rzecz ograniczenia emisji dwutlenku węgla.

Podstawowy wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy układów przestrzennych ma postawa przedsiębiorcza, która umożliwia powstawanie i rozwój różnego typu podmiotów gospodarczych, szczególnie innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych. Istotne jest więc poszukiwanie metod służących określaniu wpływu różnorodnych czynników determinujących wzrost przedsiębiorczości w poszczególnych krajach (M. Czyżewska, T. Mroczek, A. Lewicki, A. Cwynar).

Należy przyjąć, że zarysowana problematyka badawcza będzie ciągle aktualna i wymagać będzie dalszego zarówno pogłębiania ujęć teoretycznych, jak i ich weryfikacji w badaniach empirycznych, odnoszących się do różnej skali układów przestrzennych w przestrzeni światowej oraz do podmiotów gospodarczych reprezentujących różne działy przemysłu i usług. Należy bowiem wnosić, że podmioty te będą podstawowymi czynnikami rozwoju społeczno-gospodarczego i aktywizacji zasobów pracy. Z kolei współczesne kierunki rozwoju technologicznego będą wpływać na poprawę jakości badań naukowych i poziomu edukacji, co umożliwi wdrażanie nowych procesów technologicznych, które wpłyną na podniesienie pozycji konkurencyjnej różnej skali układów przestrzennych.

Zachęcamy do dalszej współpracy z Komisją Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego i prezentowania swoich nowych osiągnięć badawczych na łamach naszego czasopisma.

Zbigniew Ziolo, Tomasz Rachwał